

¹⁴⁵ Як з нами поступають. (Із товмацького повіту) // Хлібороб. – 1894. – 15 червня і 1 липня. – Ч. 12 і 13. – С. 87–88.

¹⁴⁶ П'ятий зїзд русько-української радикальної партії // Громадський Голос. Газета для руського народу. – 1896. – 1 жовтня. – Ч. 18. – С. 119–123. – С. 121.

¹⁴⁷ Новинки. Тактика попа В. Баницкого проти радикалів // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 липня і 1 серпня. – Ч. 14 і 15. – С. 129.

¹⁴⁸ Дев'ятий зїзд русько-укр. радикальної партії // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 січня. – Ч. 1. – С. 2–5. – С. 4.

¹⁴⁹ Новинки. Усте над Прутом коло Снятина // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 вересня. – Ч. 18. – С. 152.

¹⁵⁰ Новинки. Хлоп. З Туглукова, снятинський повіт / Хлоп // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 20 вересня. – Ч. 19. – С. 163.

¹⁵¹ Новинки. Празник на «Горі Панській» в Іспасі, коломицького повіту // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 1 червня. – Ч. 11. – С. 89–90.

¹⁵² Новинки. Тулова, пов. снятинський. 25. серпня устроїли обі читальні Спілки і Просвіти вечерок на честь безсмертного Тараса ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 4 жовтня. – Ч. 21. – С. 184.

¹⁵³ Загальні збори «Народних Спілок» і Шевченкове свято в Коломиї // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 28 марта. – Ч. 14. – С. 105–106.

¹⁵⁴ Дописі. Л. З Іспаса (пов. Коломия) / Лаврук // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 6 цвітня. – Ч. 14. – С. 5.

¹⁵⁵ Оповідки. Товариство «Народна Спілка» в Кутах устроює в неділю 25. падолиста ... аматорське представлене ... // Громадський Голос. Радикально-політична часопись. – 1906. – 23 падолиста. – Ч. 81. – С. 4.

¹⁵⁶ Дрібні вісти. Народна Спілка в Трофанівці купує собі дім з огородом ... // Хлібороб. – 1892. – 15 жовтня. – Ч. 20. – С. 156.

¹⁵⁷ Письмо зь Городенщини. Подорожний. (Стягане податковъ. Лихи войты. Народъ рухає ся. Рускій языкъ въ громадскомъ урядованю. Нерозумный звичай. Школы) / Подорожний // Батьковщина. – 1894. – 16(28) с?чня. – Ч. 2. – С. 13–14. – С. 14; Вѣсти зь краю. Учасники. Зь Городенського. (Збори «Народной Сполки» въ Серафимцахъ) / Учасники // Батьковщина. – 1894. – 16(28) мая. – Ч. 9. – С. 69.

¹⁵⁸ Дописи. З Тулукова доносять ... // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1908. – 17 цвітня. – Ч. 27. – С. 2.

© **Андрей КОРОЛЬКО**
(Ивано-Франковск)

**«КОЛОМЫЙСКОЕ ОБЩЕСТВО
НАРОДНЫХ СОЮЗОВ»: ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ
ПРИНЦИПЫ И ПРАКТИЧЕСКАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЕЁ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ НА
ПОКУТЬЕ (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX В.)**

В статтє освещено деятельность «Коломыйского общества Народных союзов» и его подразделений на Покутье в конце XIX – начале XX в. Обращено внимание на истоки создания «Народных союзов» в

крае, охарактеризовано устав Коломыйского центрального подразделения общества, показано сеть ячеек «Коломыйского общества Народных союзов» на Покутье, рассмотрено вклад руководителей в создание и практическую работу подразделений «Коломыйского общества Народных союзов», проанализировано препятствия власти в организации низовых ячеек общества, прослежено культурно-просветительскую деятельность «Народных союзов».

Ключевые слова: «Народный союз», «Коломыйское общество Народных союзов», Покутье, радикалы, регистрация общества, собрание делегатов, культурно-просветительская работа.

© **Andriy KOROL'KO**
(Ivano-Frankivsk)

**«KOLOMYIA SOCIETY OF PEOPLE'S
UNIONS»: IDEOLOGICAL PRINCIPLES AND
PRACTICE OF ITS BRANCHES IN POKUTTIA
(LATE 19th – EARLY 20th CENTURIES)**

The activity of «Kolomyia society of people's unions» and its branches in Pokuttia during late 19th – early 20th centuries is highlighted in the article. Attention is paid to the preconditions of «People's Unions» creation, the statute of Kolomyia central branch of the society is described, network of «Kolomyia society of People's Unions» branches in Pokuttia is shown. It is observed the contribution of leaders in creating and practical work of «Kolomyia society of people's unions» branches, analyzed the obstacles of authority in society, cultural and educational activities of «People's Unions» are depicted.

Key words: «People's Unions», «Kolomyia society of People's Unions», Pokuttia, radicals, society registration, meetings of delegates, cultural and educational work.

УДК 94(477)

Тетяна ПАНФІЛОВА
(Львів)

**ПОЧАТКИ ПОЛІТИЧНОЇ СТРУКТУРИЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ГАЛИЧИНИ
(XIX ст.)**

Стаття про етапи формування і становлення українських політичних партій Східної Галичини та їх роль у національно-визвольному русі й боротьбі за державну незалежність і соборність України.

Ключові слова: Східна Галичина, політичні партії, громадянське суспільство, національна свідомість, національно-патріотичний рух, консолідація.

Початком формування партійних структур у Східній Галичині можна вважати Головну руську раду, створену у травні 1848 р. У подальшому український політичний рух презентували дві політич-

ні течії: старорусини, переважно москвофільсько-го чи русофільського спрямування та народовці, політичний напрям, який формувала молода генерація, котра і була творцем та організатором цілого грона різних політичних партій та організацій другої половини XIX – початку XX ст.

На думку Костя Левицького, першою українською народною партією була «Молода Русь» (1861-1867 рр.), яка утверджувала однаціональність і самостійність руського-українського народу та видавала «Вечорниці» – орган «Молодої Русі», газети «Мета», «Нива» та інші. 1869 р. у Львові було опрацьовано статут товариства «Галицька українська громада», котра поширювала ідеї руського (тобто українського) народу, реалізуючи програму «Органічної праці», за умов легальної діяльності у рамках австрійського конституціоналізму з метою піднесення матеріального і духовно-культурного рівня народу.

У статті «Малоруська національність» (1875 р.) народовці відзначали, що «прагнення народів до збереження національної незалежності є природним, адже воно виступає ключовою умовою культурного розвитку, що зберегти свою національність може лише той, хто має почуття власної вартості й гідності». Автори статті закликали згуртувати та організувати внутрішні сили народу, а з цією метою максимально використати австрійську конституційну реформу, бо конституція надає борцям за народність і народ могутню зброю вільного слова й письма, а народіві – повну можливість самому вирішувати свою долю. На цьому ґрунті невпинно зростає авторитет народовців, свідченням чого було й те, що 1883 р. вони вперше провели своїх представників до Галицького сейму. Згодом була заснована «Народна рада».¹

«Львівська громада» відновила діяльність товариства «Руська бесіда», започаткувала видання «Правди» – літературно-наукового органу (головний редактор Володимир Барвінський – аж до заснування газети «Діло»). А 1879 р. Юліан Романчук почав видавати популярний тижневик для народу «Батьківщина» та кинув клич до праці для всього руського (українського) народу та до згоди і єдності всіх русинів. Кость Левицький писав, що Іван Франко представив становлення перших політичних кроків нашої партії і тих друкованих органів народовців, які «вказували політичні шляхи молодій народній українській партії».

Політичним органом народовців стала газета «Діло», яка почала виходити 1 січня 1880 р. і задекларувала потребу піднесення національної свідомості українців й спільної діяльності інтелігенції для здійснення наших реальних вимог для добра народу.²

30 листопада 1880 р. у Львові відбулося перше народне віче, ініціатором скликання якого був Володимир Барвінський – перший редактор газети «Діло». Стосовно державно-правового становища русинів-українців в Австрії у резолюції віча було

стверджено, що «стоїмо за повну рівноправність всіх народів Австро-Угорської монархії і бажаємо щоби імперія стала сильним рівноправним і взаємно забезпеченим союзом всіх своїх народів для їх успішного розвитку... Стоїмо непохитно за примирення всіх австрійських народів на підставі їх рівноуправління, як і по стороні тих народів, котрі добиваються сього рівноуправління. І хочемо поперати тільки такий уряд, котрий би совісно строго і безсторонньо зарівно для всіх народів, отже і для руського (українського) народу, переводив у життя засаду рівноправності народної». Важливо підкреслити, що у вічі брали участь представники всіх прошарків тодішнього галицького суспільства – церковна і світська інтелігенція, селянство. З ініціативи народовців разом виступали і старорусини, й це незаперечно засвідчило, що народовці почали брати у свої руки кермо політики руського (українського) народу Галицької землі.³

Консолідаційна акція народовців завершилася створенням 24 жовтня 1885 р. Народної ради у Львові, ініціаторами й організаторами якої були Юліан Романчук, Омелян та Олександр Огоновські, Іван Франко, Володимир Охримович, Василь Нагірний, Євген і Кость Левицькі, Іван Белей, Степан Качала, Микола Січинський, Олександр Барвінський та інші. Члени Народної ради заявляли, що їх мета – розвивати рівноправність у політичних, культурних та економічних відносинах, що це товариство є відновленням давніх традицій Головної руської ради, а галицькі русини є частиною самостійного 15 мільйонного малоруського (українського) народу. Народна Рада закликала всіх русинів доброї волі приєднатися до спільної боротьби. А стосовно інших етносів, йшлося у зверненні, «ми не хочемо нікому відбирати його справедливих прав, але хочемо посідати наші права, та як стрітимо ворогів, то за справу народу не убоїмося ні боротьби, ні жертв».⁴

Важливим етапом консолідаційних зусиль народовців було створення 4-5 жовтня 1890 р. Русько-Української радикальної партії за участю Івана Франка, Михайла Павлика, Северина Даниловича та Євгена Левицького. У програмі партії було задекларовано такі вимоги:

1. Зваживши, що Русько-Українській партії доводиться працювати головню у Східній Галичині, в справах краєвих будемо йти солідарно з усякою партією чи групою, котра змагатиметься за здійснення реформ краєвих.

2. За якнайширший розвиток автономії краю, щоби всі життєві справи були поладжені в самім краю.

3. Усунення централізму і бюрократизму у справах автономічних і адміністративних, забезпечення громадянам якнайбільшого безпосереднього впливу на поладження цих справ.

4. Зваживши, що розквіт народний можливий тільки на ґрунті національній Русько-Українська

радикальна партія буде виступати за піднесення почуття національної самосвідомості і солідарності в межах усього українського народу.⁵

У програмі РУРП було зазначено, що вона виступає не лише за кращу долю русинів, які проживають в Австрійській державі, а й в підросійській Україні.⁶

Програма Русько-Української Радикальної партії була неоднозначно сприйнята українською громадськістю, зокрема з боку молодих радикалів, прибічниками соціалістичних, марксистських течій (Юліан Бачинський, Вячеслав Будзиновський, Микола Ганкевич, Олександр Колесса, Володимир Охримович та інші).

Наприкінці 1899 р. була створена Українська національно-демократична партія, у народженні якої брали участь дві групи народовців: члени політичного відділу (комітету) товариства Народна рада та народовці, які стояли поза межами Народної ради. Серед ініціаторів і творців національно-демократичної партії були Володимир Охримович, Михайло Грушевський, Іван Франко, Кость Левицький та інші. 26 грудня 1899 р. на нараді мужів довір'я у Народному домі було докладно обговорено програму, засади організації та тактику нової партії. Ця нарада фактично стала першим з'їздом Української національно-демократичної партії. У вступній частині програми партії було заявлено: «Ми, галицькі русини, часть українсько-руського народу, що мав колись самостійність державну, відтак боровся віками за свої державно-політичні права, а ніколи не зрікався і не зрікається прав народу самостійного. Заявляємо, що остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоби цілий українсько-руський народ здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднався з часом в одноцільний національний організм, в яким би загал народу на свою загальну користь орудував всіми своїми справами: культурними, економічними і політичними». Водночас партія виступала за те, щоби в Австрійській державі територія, заселена русинами, становила окрему провінцію з якнайширшою автономією в законодавстві й адміністрації.⁷

Нова генерація українських політичних діячів чітко задекларувала свою відповідальність за подальшу долю рідного народу, за його національну свободу та державну незалежність і соборність. Загалом на зламі XIX–XX століть розпочався якісно новий етап боротьби українського народу за свої національно-політичні права, коли на перший план почали висуватися не окремі локальні чи регіональні вимоги, а насамперед проблеми державної незалежності й соборності України. Ці процеси синхронно відбувалися як у Західній, так і Наддніпрянській Україні.

У Західній Україні проблему самостійності і соборності України докладно осмислив Юліан Бачинський, у новаторській праці «Україна ірреден-

та», опублікованій 1895 року. Проаналізувавши програми різних політичних партій і течій стосовно окремих соціально-економічних та національних проблем українців й інших поневолених народів Австро-Угорської та Російської імперій, Юліан Бачинський резонно запитував, а як ув'язати долю українського народу з «долею і програмами всіх тих партій, хто буде держати далі той синьожовтий національний прапор, якщо ті чи ті окремі народи будуть розрізнені». Іншими словами, а хто буде реалізовувати головну проблему поневолених народів, зокрема українського – відновлювати їх державну самостійність. «Так, поставивши собі таке запитання, пише далі Ю.Бачинський, щодо будучності русинів, я його зараз таки і розширив... Я хочу вже раз поставити на денний порядок справу будучності української нації загалом, не лише виключно в Австрії, але і в Росії» (підкреслення Ю.Бачинського). «Скільки вже наговорилося патріотичних речей про український народ, скільки любовних поезій присвячено Україні, вся публічна робота, мовляв, повинна бути звернена на добро України, українського народу. Робота... оживлювала надіями на кращу будучність... Яке ж то се та краща будучність? Чого сподіватися нам від неї, – час би от здати собі вже раз ясно справу з того, чого нам остаточно дождити. Час би вже означити ясніше і конкретніше ту нашу будучність! При такій пустій фразі як «краща будучність» і так само пустих її парафраз, годі вже довше оставати. Час уже поставити раз ясно ціль наших змагань і туди звернутися з сею енергією, з'ясувавши, насамперед, фактичний стан відносин теперішньої України (австрійської і російської) а розслідивши його і відновивши дорогу, по котрій подальший розвиток тих відносин (після загально пануючих нині законів економічних, що позначають культурний розвиток кожного народу – адже Україна не лежить на Марсі), тоді, доперва, покласти собі ясно мету нашим загальним прямуванням і відповідаючу їй програму найближчої практичної роботи» (підкреслення Ю.Б.) Інакше, переконаний Бачинський, вся праця піде намарно, бо саме брак такої ясної української суспільно-політичної діяльності потягнув за собою «політичний хаос, а через се і вічні невдачі».

Ці міркування спонукали Юліана Бачинського «до думки про будучність української нації», внаслідок яких дійшов висновку, що «і коло Австрії знаходимося в не дуже то завиднім стані, та, що з настанням конституції в Росії прийде і її остаточної упадок, розбір». Цілком зрозуміло, на думку Ю.Бачинського, що ці дві держави – австрійська і російська, між котрими поділений український народ, не можуть не впливати на його подальшу долю. Власне, виходячи із цієї ситуації, Ю.Бачинський шукав відповіді, а як повинна українська суспільність в теперішній хвилі діяти, «якої політики і політичної тактики повинна би ужити з огляду на будучність, що жде українську націю!»...

Що ж до підросійської України, на переконання Ю.Бачинського, то тут, перше діло – виборення конституції в Росії..., але поряд з боротьбою з російським абсолютизмом, потреба вже тепер почати тій малій горстці свідомих українців, будити серед української суспільності в Росії, оскільки се лише можливо і думати про політичну самостійність в Україні і, що чим скоріше та думка сприйметься українською спільнотою, тим легшою буде їй боротьба за неї. Від становища, в якому знайдуться тоді українці і від результатів, які вони зможуть тоді добути, будуть саме і залежати легші чи тяжчі умовини дальшої боротьби за політичну самостійність України.

Стосовно Галичини, то на думку Ю.Бачинського, проблема національного визволення «зводиться до двох речей – боротьби з нинішнім австрійським централізмом і заміни виборчої ординації до сойму і парламенту. Отже, передовсім треба розпочати антицентралістську політику і задля того підпирати австрійські народності, що вже розпочали таку антицентралістську політику, а друге – треба взятися з цілою енергією за справу реформи нинішніх виборчих ординацій до сойму і до парламенту в напрямі загальних і безпосередніх виборів. От се є дві справи, підсумовує свої роздуми Юліан Бачинський, котрі повинні стати першими точками практичної політичної програми української спільноти в Галичині».⁸

В контексті суспільно-політичної ситуації в Галичині, зокрема щодо практичної реалізації ідеї політичної незалежності українського народу Юліан Бачинський вважав, що суспільний ідеал політичної самостійності України свого часу започаткувала Русько-Українська радикальна партія, котра на час написання праці «Україна ірредента» уже, фактично, припинила своє існування, то головна роль в реалізації цієї ідеї повинна належати новим організаціям, котрі цю ідею у своїх програмах поклали як головну ціль об'єднати у своїй політичній діяльності українську інтелігенцію й українсько-господарський пролетаріат. Іншими словами, йшлося про українську національну ідею і українську соціал-демократичну партію».⁹

Праця Ю.Бачинського «Україна ірредента», хоч і не була одноставно сприйнята галицькою політичною елітою, все ж істотно вплинула на формування програм політичних партій України. Іван Франко вважав, що ця праця «важлива як факт нашого політичного життя, як прояв національного почуття і національної свідомості». А Антон Крушельницький, майбутній міністр в уряді Західноукраїнської Народної Республіки, стверджував, що ця праця «дає теоретичні основи ідеям, котрі лучать нас усіх під стягом України, показує, що ті ідеї – це не видумка, фантастична мрія, а життєва konieczність, що мусить довести нас до перемоги».¹⁰

1891 р. у Наддніпрянській Україні патріотично налаштовані студенти на могилі Тараса Шевченка у Каневі заснували таємне товариство Братство

Тарасівців, логічним продовженням якого була створена 1897 р. у Харкові Революційна українська партія – РУП. Один з її чільних діячів Микола Міхновський у книзі «Самостійна Україна» (1901 р.) писав, що пошматована іноземними державами Україна та соціально і національно поневолена, диктує необхідність консолідації всіх українців для спільної боротьби за національне визволення та державну самостійність. Саме «посеред таких лихих обставин, – пише Микола Міхновський, – ми дійшли висновку про необхідність згромадження в одну спілку, перейняту болем та жалем до тих страждань, що вщерть наповнили душу народу і тому ми виписали на своєму прапорі гасло: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі». Микола Міхновський був щиро переконаний, що «часи вишиваних сорочок, свит та горілки минули і ніколи вже не вернуться», бо «українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, боротьби кривавої і безпощадної». Революційна українська партія вважала, що українська нація вступила на новий шлях боротьби, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу – відновлення незалежної і соборної Української Держави».¹¹

У зв'язку з виходом на перший план боротьби за відновлення державної самостійності і соборності України особливо актуальним ставало глибоке осмислення суті української національної ідеї та шляхів і засобів її реалізації.

Наприкінці XIX – початку XX століття важлива роль у формуванні принципів української національної ідеї належала видатним постатям суспільно-політичного і національно-визвольного руху в Україні: Михайлові Грушевському, Іванові Франку, В'ячеславу Будзинському, Юліану Бачинському, Миколі Міхновському, Костю Левицькому, Миколі Ганкевичу, Володимирі Охримовичу, Олександрі Володимирі Барвінським та іншим.

Проаналізуємо бачення цієї проблеми Іваном Франком, безпосереднім творцем українських політичних партій і організацій, видатним теоретиком і мислителем, публіцистом та редактором періодичних видань.

Роздуми Івана Франка з цієї винятково важливої громадсько-політичної проблеми надзвичайно цікаві та злободенні. Вони ще й нині не втратили своєї значимості для сучасного державного будівництва в Україні. На жаль, широкий загал, а особливо політичні і державні діячі погано, або й зовсім не обізнані з публіцистичною спадщиною великого Каменяра. Значною мірою саме тому вони припускаються елементарних помилок та зовсім не враховують повчальний і трагічний досвід минулих літ.

Виокремимо найважливіші Франкові засади стосовно української національної ідеї та засобів її реалізації.

По-перше. Великий Каменяр дав рішучу відсіч космополітичним, а також шовіністично-імперсь-

ким концепціям, які утверджували теорію повноцінних і неповноцінних націй та обґрунтовували неминучість їх зникнення. Навпаки, він стверджував, що: «...синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал нового, нічим не в'язаного і не обмежуваного... життя і розвою нації. Все, що йде поза рамами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеями раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би «вселюдськими» фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації».¹²

По-друге. Іван Франко закликав українців пізнати багатовікову історію України, без чого неможливе формування патріотичних почуттів, гордості за свою Батьківщину, а отже й відповідальності за її нинішню і майбутню долю. Тому він звертався до поділених кордонами іноземних держав своїх земляків «...навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно бути у нас голою фразою, а мусить вестися за собою практичні консеквенції. Ми повинні – всі без виїмки – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурним стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і за своїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним боєм і радувалися кожним хоч і як дрібним та частковим її успіхом...».¹³

По-третє. Будучи титаном праці, великий Каменяр постійно писав і говорив, що навіть найщиріші патріотичні почуття, не підкріплені щоденною самовідданою громадською працею, перетворюються у пустопорожню фразу і стають чи не головною причиною поразок та невдалих спроб українців здобути національну свободу. «Наш голосний, фразеологічний та в більшій частині не щирий, бо ділами не попертий патріотизм мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутному народолюбству, що виявляє себе не словами, а працею. Наша масова інерція, що приймає безкритично слова тих, які сим чи іншим випадком були поставлені «на чоло народу», стали послами, професорами, головами товариств і т.і., мусить уступити місце живій, критичній праці думок і готовності – все і всюди подати і свій голос у загальній справі, виконувати діяльно, на власний ризик, але з повною свідомістю своє горожанське право. Наша аж до границь безхарактерності посунена толеранція хиб та слабостей наших ближніх, навіть тоді, коли вони зі сфери приватних відносин переходять у сферу товариської та громадської діяльності, мусить уступити місце живішому моральному почуттю і енергійнішій реакції проти усякої моральної гнилизни, що грозила б розпаношитися в наших товариських відносинах. Інакше, мої дорогі приятелі, ми, тут, у Галичині та Буковині,

замість духового центру України зробимося гнилим і смердючим боляком, який з обридження оминатиме кожний свідомий українець, що заховав ще живе почуття самоповаги».¹⁴ Власне, усунення цих вад Іван Франко вважав першою і головною передумовою здатності кожного українця не словами, а конкретною працею реалізувати українську національну ідею.

По-четверте. Іван Франко вважав, що значимість щоденної громадської праці та постійне прагнення здобувати знання з метою свого збагачення набутками світової цивілізації має особливе значення для молодого покоління, яке, власне, і покликане реалізувати українську національну ідею. «Молодіж ...повинна набиратися всякого знання теоретичного, повинна, як ті пчолы, літати по всіх нивах людської освіти і культури, збираючи все, що піднімає і окрилює людський ум і ублагороднює серце, тямлячи тільки одно, що практичне життя жде її серед рідного народу і що все, чим багата і сильна людськість, буде в данім часі придатне і пожиточне і для нашого народу».¹⁵

Саме в цьому контексті Іван Франко ще раз наголошував, що без таких знань, зокрема історії власного народу, розмови про патріотизм є порожньою фразою. «Я бажаю тільки одного – звернути Вашу увагу, молоді приятелі, звернути увагу всеї суспільности на ту велику історичну хвилю, якої наближення чуємо всі... здобуйте знання, теоретичне і практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею, таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, а вдвоє сильніше буде їх потребувати велика історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичнім житті всміхнеться хоч трохи повна горожанська і політична свобода».¹⁶

По-п'яте. Франко розглядав рідну мову як неоціненний скарб духовного життя народу і як визначальний засіб збереження його національної ідентичності. Тому вважав її «...якоюсь таємною силою в людській природі: «ти не маєш до вибору, в якій мові вродився і виховувався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою». І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна. Візьміть для прикладу двох геніальних українців – Гоголя і Шевченка. Як безмірно корисніші були обставини, серед яких писав Гоголь, у порівнянні до тих, серед яких пройшло бурляцьке та невільницьке життя Шевченка! А в їх духовній діяльності що бачимо? У Гоголя прудкий хід на недосяжні височини артистизму, та на тих височинах заворот голови, внутрішнє роздвоєння, чорні сумніви і упадок у дебрі містицизму; а у Шевченка рівну ясну дорогу все в гору та в гору, все на вищі світліші височини, до таких гармонійних акордів гуманної Євангелії, як «Марія»... От се внут-

рішніє роздвоєння було також, можна сказати, трагедією нашого галицького москвофільства»¹⁷.

«На мою думку, – продовжує Іван Франко, – тут лежить глибока психологічна проблема, якої коріння сягає малодосліджених досі тайників – зв'язку людської психіки з тими, ніби-то конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо рідною мовою».¹⁸

Пошосте. Вельми цікаві роздуми Івана Франка стосовно того часу, «...коли впадуть дотеперішні китайські стіни» і коли «всі наші національні та громадські питання мусять улягти основній переміні».¹⁹ Така ситуація, на його думку, є першою і головною передумовою здатності успішно розбудувати незалежну і соборну Україну. У цьому контексті заслуговують особливої уваги такі застереження геніального українця. Насамперед те, що «...справа українського слова та українського розвою чужа для великоруської суспільності; що та суспільність також засліплена своїм державним становищем, у справах державних думає... так само, як її бюрократія, чи іншими словами, що російська бюрократія невідродна дочка російської суспільності, і, видержавши остру боротьбу з отсею всесильною бюрократією, українській спільноті прийдеться видержувати хронічну довгу, але не менш важку боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвоювати собі у неї право на самостійний розвій».²⁰

Нинішня дійсність повністю підтвердила правдивість передбачуваного Іваном Франком застереження. Окрім того, навіть за умов соборності «...наша література і преса мусять перейти на вищий рівень, коли не захочуть гинути в конкуренції з тим типом літератури і преси, що виробився в Росії, не вважаючи на цензурний тиск, а може власне завдяки йому».²¹

Квінтесенцією цієї української національної ідеї та засобів її реалізації Іван Франко геніально висловив у «Національному гімні»:

«Не пора, не пора, не пора!
Москалеві й ляхові служить!
Довершилась України кривда стара, –
Нам пора для України жить!»²²

З цього приводу Дмитро Павличко у передмові до публіцистичних творів Івана Франка «Будівничий української державності» пише: «Українська національна ідея часів нашої бездержавності ніколи не була так чітко, правдиво, безстрашно окреслена, як у цьому творі Франка, що його сам автор перейменував з рядової назви «Не пора» в «Національний гімн». Ідея здобуття самостійної держави тут сформульована не романтично – «Україна воскресне», а реалістично, щоб Україна встала з мертвих, треба жити для неї, боротися за неї на два фронти – проти московського і польського поневолення. Тут нема нічого образливого ні для росіян, ні для поляків, бо йдеться не про ненависть до народів, а про принизливу, рабську службу українців чужим силам, які століттями розділяли та руйнували «братню» українську націю».²³

¹ Мудрий Мар'ян. Галицька автономія у 70-80 роках XIX століття. Українське та польське бачення // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Зб. на пошану проф. Юрія Сливки. – Вип.7. – Львів: Інститут Українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України, 2000. – С.170-171.

² Левицький Кость. Історія визвольних змагань галицьких українців – Львів, 1926. – С.100-101, 178-181.

³ Левицький Кость. Історія визвольних змагань галицьких українців... – С.183, 187, 328.

⁴ Там-таки. – С.217-219.

⁵ Українська суспільно-політична думка у XX столітті. Документи і матеріали. – Т. 1 // Упорядники Тарас Гунчак і Роман Сольчаник. – Львів: «Сучасність», 1983. – С.912.

⁶ Сухий Олексій. Еволюція національної програми Русько-Української Радикальної партії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Зб. на пошану проф. Юрія Сливки. – Вип.7. – С.244-245.

⁷ Левицький Кость. Історія визвольних змагань галицьких українців... – С.326-327; Українська суспільно-політична думка у XX столітті. Документи і матеріали. – Т. 1. – С.17, 57-58.

⁸ Українська суспільно-політична думка у XX столітті. Документи і матеріали. – Т. 1. – С.27-31.

⁹ Там таки. – С.32-33.

¹⁰ Бегей Ігор. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – Київ: Вид-во: «Основні цінності», 2001. – С.1, 22-23.

¹¹ Українська суспільно-політична думка у XX столітті. Документи і матеріали. – Т. 1. – С.7-71.

¹² Франко Іван. Двоязичність і дволичність // Будівничий української державності. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка // Упорядник Д.Павличко. – Київ: вид-во «Києво-Могилянська академія», 2006. – С.11.

¹³ Франко Іван. З новим роком (1897) // Будівничий української державності. – С.212.

¹⁴ Франко Іван. Одвертий лист до галицької української молодіжі // Будівничий української державності. – С.581.

¹⁵ Франко Іван. Кому за се сором? // Будівничий української державності. – С.125.

¹⁶ Франко Іван. Одвертий лист до галицької української молодіжі // Будівничий української державності. – С.581.

¹⁷ Франко Іван. Двоязичність і дволичність. – С.546-547.

¹⁸ Там таки.

¹⁹ Франко Іван. Одвертий лист до галицької української молодіжі... – С.582.

²⁰ Франко Іван. Сухий пень... – С.559.

²¹ Франко Іван. Одвертий лист до галицької української молодіжі... – С.581-582.

²² Франко Іван. Не пора. – Зібрання творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1986.

²³ Будівничий української державності. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка // Упорядник Д.Павличко. – Київ: видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С.11.

Татьяна ПАНФИЛОВА
(Львов)

**НАЧАЛА ПОЛИТИЧЕСКОЙ
СТРУКТУРИЗАЦИИ УКРАИНСКОГО
ОБЩЕСТВА ГАЛИЧИНЫ (XIX век)**

Статья об этапах формирования и становления украинских политических партий Восточной Галичины и их роль в национально-освободительном движении и борьбе за государственную независимость и соборность Украины.

Ключевые слова: Восточная Галичина, политические партии, гражданское общество, национальное сознание, национально-патриотическое движение, консолидация.

Tetyana PANFILOVA
(Lviv)

**THE ORIGINS OF POLITICAL
STRUCTURING OF UKRAINIAN SOCIETY
IN GALYCHYNA (19th century)**

The article dedicated to the stages of formation and making of Ukrainian political parties in Eastern Galychyna and their role in national liberation movement and struggle for state independence and integrity of Ukraine.

The author describes the beginnings of formation of political structures in Eastern Galychyna at Golovna Ruska Rada that was created in May, 1848. Further separation of Ukrainian political movement on «old Rusins» (oriented on Russia) and «narodovtsi» (political direction formed by young generation) is explained.

The events around the first people's veche in the end of November 1880 and its resolution demanding equal treatment to all the nationalities of Austro-Hungarian empire are analyzed.

Author comes to a conclusion that new generation of Ukrainian political figures at the end of the XIX century clearly declared their responsibility for the future of the people, its national freedom, state independence and integrity.

Key words: Eastern Galychyna, political parties, civil society, national consciousness, national-patriotic movement, consolidation.

УДК: 94.(477.85) «1918-1920»

Олександр ДЕМЧУЧЕН
(Чернівці)

**АРМІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР
У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ
ДІАСПОРИ**

У статті розглядається історіографічний доробок українських дослідників діаспори, присвячений організації та бойовій діяльності армії Української Народної Республіки доби Директорії УНР.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Армія УНР, Директорія УНР, історіографія, організація, бойова діяльність.

Процес становлення та розвитку сучасної Української держави, що відбувається у складних та неоднозначних умовах війни на Сході України, потребує поглибленого аналізу і узагальнення всього накопиченого за попередні десятиліття національного досвіду військового будівництва. Українська історія початку ХХ ст. дає в цьому відношенні багато повчальних прикладів. Проблеми нинішнього державотворення в Україні, в тому числі відродження національної армії, багато в чому подібні до тих, які постали перед тими українськими політиками, котрі творили українську державність у 1917–1921 рр. Сучасні особливості, нестабільність політичного та соціально-економічного розвитку дають порівнянню теперішніх характерних тенденцій нашого державного життя з тим, що відбувалося в ході державного будівництва в часи Директорії УНР (1918–1921 рр.), коли викристалізувалася і стверджувалася ідея української державності.

В зв'язку з цим доцільно проаналізувати історіографічний доробок, присвячений військовій історії України доби Директорії, що вийшов з під пера українських дослідників у діаспорі. Адже саме вони почали дослідження історії Української армії 1917–1921 рр. з національно-патриотичних, державницьких позицій.

Отже, українську військову проблематику до 1991 р. розробляли українські дослідники за кордоном. У міжвоєнний період там діяли науково-історичні установи, завданням яких було опрацювання досвіду військового будівництва в Україні 1917–1921 рр. Видавалися монографічні роботи, статті, збірники документів, спеціальні військово-історичні журнали. Найбільш змістовним з них є, безумовно, військовий журнал «Табір» та збірник «За державність. Матеріали до історії Війська Українського». На сторінках цих видань друкувалися документи, наукові розвідки, а здебільшого – мемуарна література, що вийшла з під пера учасників національно-визвольної боротьби, тобто різноманітні праці, що мали безпосереднє відношення до даного комплексу проблем. Військове будівництво в УНР в період Директорії було піддано поглибленому аналізу. Результати цих досліджень можливо було використовувати в подальшому з практичною метою.

Представники військової еміграції Армії УНР гуртувалися навколо Українського військово-історичного товариства, яке було створене у 1920 р. у Львові за ініціативою українських генералів М. Юнакова, М. Омеляновича-Павленка, В. Змієнка, В. Петріва, полковника В. Садовського. Учасники товариства збирали документи і матеріали з бойового минулого Армії УНР. З товариством співпрацювало спеціалізоване видавництво «Чорномор»